

ارسی‌ها در معماری خانه‌های سنندج، اوج هنر تلفیق چوب و شیشه را نشان می‌دهند

درهای آفتابی

● هنری در آستانه فراموشی

ارسی‌سازی حتی در سنندج هم از هنرهای رو به فراموشی است و تعداد هنرمندان ارسی‌ساز خیلی محدود شده‌اند. شاهو اردلان اما یکی از این هنرمندان صنعت چوب است و همچنان در کارگاه کوچکش مشغول ساخت «گره‌چینی» و تزئین آن با شیشه‌های رنگی است تا هنر ارسی‌سازی، همچنان چراغش روشن باشد. او دانش آموخته کارشناسی رشته هنرهای چوب است و از قضا کارش را و هنرش را حسایی دوست دارد.

ارسی از عناصر معماری ایرانی و پنجره‌مشبکی است که به جای گشتن روی پاشنه گرد، بالا می‌رود و در محفظه‌ای که روی آن قرار گرفته، جای می‌گیرد و در اشکوب کوشک‌ها و پیشان و رواق ساختمان‌های سردسیر بسیار دیده می‌شود. نقش شبکه ارسی مانند پنجره‌ها و روزن‌های چوبی است و نمونه‌های زیبای آن در خانه‌های تاریخی اصفهان، شیراز، کاشان، یزد، همین سنندج و دیگر شهرهای کردنشین بسیار است.

ارسی نوعی در قدیمی است که دارای چهارچوب مخصوص بوده و آن در داخل چهارچوب حرکت می‌کرد و با پایین و بالا رفتن، باز و بسته می‌شد. به نظر می‌رسد ارسی نیز همچون سایر عناصر و آرایه‌های معماری در سرزمین ایران، بر اساس طرح‌های مختلف ساخته و پرداخته می‌شده است. ارسی‌ها بر پایه طراحی در قالب‌های مشخص عموماً اسلیمی، هندسی و یا ترکیبی از هر دو نوع طرح، ساخته می‌شود. یک ارسی از بخش‌های مختلفی همچون چهارچوب، وادار، روکوب، لته‌ها (لنگه‌ها) پاخور یا پاشنه، پاتاق یا کتیبه و شیشه تشکیل شده است.

● ارسی‌سازی؛ تلفیق هنرهای چوب

هنرمند سنندجی کار می‌کند و حرف می‌زند. از اسمش شروع می‌کند که نام کوهی است افسانه‌ای در کردستان. اردلان هم که نام عمومی کرده‌است و نام سلسله‌ای از حکمران‌ها که روزگاری بر بخش‌های وسیعی از کردستان حکمرانی داشته‌اند.

«شاهو اردلان» در آستانه ۴۰ سالگی، یک استادکار تمام‌عیار است. کارگاهش آن‌قدرها بزرگ نیست؛ اما خانه‌هایی که محصول هنر و حرفه او را در خودشان دارند، معمولاً خانه‌های بزرگی هستند؛ خانه‌هایی آفتابگیر که وقتی صبح‌ها آفتاب بالا می‌آید، بهشتی از رنگ‌ها و انعکاس‌ها را می‌شود در اتاق‌هایشان دید. «ارسی»‌ها کارشان همین است؛ این که نگذارند سرما و گرما رفت و آمد کند. در عوض نور خورشید می‌تواند با خاطر آسوده از شیشه‌های رنگی آن‌ها بتابد و نورهای رنگی بتاباند. حاصل هنر شاهو اردلان، خانه‌های بسیاری را چه در سنندج و چه در دیگر شهرها آراسته است.

ارسی‌سازی هم به گفته اردلان، هنر و حرفه‌ای است از هنرها و حرفه‌های مرتبط با چوب.

توضیح می‌دهد که چگونه طرح و نقش‌ها ابتدا روی چوب‌های مناسب کشیده می‌شوند تا سپس اره شوند و صیقل بخورند و پیچ و خم و انحناهایشان دربیاید.

استان کردستان به علت آب و هوای خوبی که دارد، محل رویش درختان گوناگونی مانند گلابی، گردو، کیکم و سنجد است و این امر سبب شده مردم این دیار به هنر چوب و کار با چوب اهمیت زیادی دهند.

هنر چوب ریشه در زندگی مردمان این دیار دارد. این هنر بر اصولی استوار است که همزمان با آداب، سنن و محیط زیست استان تولد و رشد یافته است. اردلان می‌گوید: «کار با چوب به طور عمده به بخش‌های نجاری، نازک‌کاری، منبت‌کاری، معرق‌کاری و خاتم‌کاری تقسیم می‌شود. ارسی‌سازی تلفیقی از همه این هنرهاست».

● ارسی‌سازی ایرانی با شیوه بومی

ارسی‌های بسیاری در آثار دوره‌های صفوی و به ویژه خانه‌های دوره قاجار در سنندج باقی مانده است. اگرچه این خانه‌ها دارای آرایه‌های فراوانی هستند، ارسی در این میان، از جایگاه خاصی برخوردار است.

پیشینه استفاده از ارسی در بناهای شهر سنندج به طور دقیق مشخص نیست؛ اما مدارک و شواهد موجود نشانگر این است که استفاده ارسی از بناهای دوره صفوی آغاز شده است. مدارک و شواهد قطعی‌تری در استفاده از ارسی و ارسی‌سازی در ساختمان‌های مسکونی دوره قاجار نیز در دست است که نشان می‌دهد ساختن ارسی و استفاده از آن در این دوره، گسترش چشمگیری داشته و می‌توان سنندج را از مراکز مهم ساخت ارسی در دوره قاجار برشمرد. گستردگی استفاده ارسی از سویی، نشانگر این است که افراد زیادی در این حرفه اشتغال داشته‌اند.

بنابراین ساختن ارسی و استفاده از آن، از چنان جایگاه و اهمیتی برخوردار بوده که در خانه‌های مردم عادی هم نمونه‌ای کوچک وجود داشته است.